

Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΚΑΙ Η ΙΔΙΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὠρισμένον status quo ἀνεγνωρίσθη διέπον τὰ τῆς κατοχῆς τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων, τὸ σπουδαιότερον ζήτημα, τὸ ὁποῖον ὑποπτοι βλέψεις ἔτειναν νὰ προσβάλωσιν, ὑπῆρξε τὸ ζήτημα τοῦ χαρακτῆρος τῆς διοικήσεως καὶ κατεχούσης αὐτὰ Ἐκκλησίας. Καὶ ὁμολογεῖται μὲν οὗτος, ὅπως καὶ ἀναγράφεται εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καθόλου, ὅτι εἶναι ρωμαϊκός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ θρησκευτικὴ ἀποψις τῆς λέξεως ροῦμ μιλετ δὲν ἐκχωρίζεται σαφῶς, κατὰ τὴν μουσουλμανικὴν ἀντίληψιν, τῆς ἐθνικῆς¹, διὰ τοῦτο αἱ ἀμφισβητήσεις εὔρον ἔδαφος νὰ στραφῶσι περὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ρωμαϊκοῦ κατὰ τὸ συμφέρον ἐκάστου. Καὶ οἱ μὲν Λατῖνοι ἐπεζήτησαν νὰ πολεμήσωσι τὴν θρησκευτικὴν πλευρὰν τοῦ ρωμαϊκοῦ ἢ τῆς λέξεως Ρωμαῖοι, ἐλπίζοντες οὕτω νὰ διασαλεύσωσι καὶ τὴν ἰδιότητα, ὑπὸ τὴν ὁποίαν οἱ Ἑλληνορθόδοξοι ἀντεποιοῦντο τῆς κατοχῆς τῶν Προσκυνημάτων, οἱ δὲ Πανσλαῦισταί Ρῶσοι προσεπάθησαν νὰ πληῶσωσι τὴν ἐθνικιστικὴν, ἐπιδιώκοντες διὰ τῆς ὑποθάψεως ἀξιώσεων τοῦ ἰθαγενοῦς στοιχείου τῆς χώρας νὰ προαγάγωσι τοὺς πολιτικούς σκοπούς, τοὺς ὁποίους ἔτρεφον ἐν Ἀνατολῇ². Ἡ προσοχὴ ἀμφοτέρων ἐστράφη κυρίως περὶ τὴν ἀραβικὴν ἐποχὴν (637—1453), κατὰ τὴν ὁποίαν νομίζεται, ὅτι διαφόρου καταγωγῆς μέλη συνεκράτουν τὸ Πατριαρχεῖον ὡς διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν, κρίνεται δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο ὡς ἀνατρέπον τὴν γνῶμην, ὅτι ὁ χαρακτῆρ του ἦτο ἑλληνικὸς ὀρθόδοξος.

Ἀπερροφημένοι τελείως ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῆς διασώσεως τῶν Προσκυνημάτων καὶ τῆς προστασίας τοῦ ποιμνίου ἀπὸ τῆς προπαγανδιστι-

1. Οἱ Τούρκοι ἔχουν δύο λέξεις πρὸς δήλωσιν τῆς ἐθνότητος, τὴν λέξιν μιλετ καὶ τὴν λέξιν ἔμμετ. Διὰ τῆς δευτέρας σημαίνεται «πολιτικὴ κοινότης ἀνθρώπων ἐχόντων τὴν αὐτὴν πατρίδα, τὰ αὐτὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοὺς αὐτοὺς νόμους καὶ βασιλέα, διὰ δὲ τῆς πρώτης θρησκευτικὴ κοινότης ἀτόμων συνδεδεμένων δι' ὁμοδοξίας. Ἀμφοτέραι αἱ λέξεις ὅμως, πολλάκις ἀντιστρέφονται» πβλ. Ἰ. Χλωροῦ. Λεξικὸν τουρκο-ελληνικόν, Κων/πολις 1899. τόμ. Α σελ. 197.

2. Πρβλ. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, Ἀποκαλύψεις περὶ τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς ἐν ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ Ἀλεξάνδρεια 1910. Ὁμοίως. Α. Παπῶφ, Τὸ ζήτημα τῶν ἀγίων Τόπων ἐν τῇ ρωσ. ἀλληλογραφίᾳ τοῦ 19 αἰῶνος. Πετροῦπολις 1911.

κῆς τάξεως τῶν Λατίνων ἢ πολλάκις καὶ ἀλλαξοπιστίας οἱ Ἑλληνορθόδοξοι δὲν εὐρέθησαν ἔτοιμοι πρὸ τῶν ἀποπειρῶν τούτων τῶν ἀντιπάλων. Ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος (1669—1707) χρησιμοποίησας ἐργασίας ἄλλου, τοῦ Παΐσιου Λιγαρίδου¹ καὶ τὰ ἐπίσημα διπλώματα τῶν μουσουλμανικῶν ἀραβικῶν κυβερνήσεων, ἀπεπειράθη μὲν ἐν τῷ κανονισμῷ τῆς διαδοχῆς τῶν Πατριαρχῶν νὰ λάβῃ σιᾶσιν τινὰ κατὰ τῶν λατινικῶν τάσεων² ἀλλ' οὔτε αἱ ἐνδείξεις του οὔτε καὶ ἐκεῖναι τῶν συνεχισάντων αὐτόν, ἀντιγραφῶν μᾶλλον, ἐπήρουν δι' εἰδικὴν τοῦ ζητήματος λύσιν. Ἐντεῦθεν παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη τελευταίως, ὅπως καταρτισθῆ ποιά τις ἄμυνα κατὰ τὸν ἀπόψεων τούτων³. Καίτοι δ' ἡ σπουδὴ πρὸς ἔρευναν προσέδωκε δυσαναλογίαν τινὰ εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἀπόψεων τῶν Ἑλληνορθόδοξων, οὐχ ἦττον ἢ πολεμικὴ τὸν εἶχε κατὰ βάθος ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἐκεῖνο μόνον τὸ ὁποῖον δὲν ἀφήκε τὴν ἔρευνάν των νὰ ἐξαρθῆ εἰς τὸ ἀπαιτούμενον ὕψος τῶν περιστάσεων ἦτο καὶ εἶναι ἀκόμη ἡ διστακτικότης πρὸς θαρραλέαν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος. Νομίζεται, ὅτι εἰδικὴ ἐργασία περὶ χαρακτῆρος ἐπιτείνει τὰς κατηγορίας τῶν ἀντιπάλων ἐπὶ φυλετικαῖς διακρίσεσιν ἐν χριστιανικῇ ὀρθοδόξῳ μάλιστα Ἐκκλησίᾳ καὶ ὅτι συμφερότερον εἶναι ν' ἀγνοηθῶσιν αἱ κατηγορίαι. Δυστυχῶς ὅμως αἱ κατηγορίαι παρηκολουθοῦντο καὶ ὑπὸ ἐνεργητικῆς ὑποθάψεως ἡ δὲ μεγάλη συνέπειά των ὑπῆρξεν ἡ ρῆξις μεταξὺ ποιμνίου καὶ ποιμαινούσης Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία λόγῳ τοῦ ἐθνικιστικοῦ πνεύματος τοῦ εἰσχωρήσαντος τελευταίον εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν κατοίκων ἐκ τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς τῆς χώρας ἀπειλεῖ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πατριαρχείου.

Τὴν ἀνωτέρω κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐκληρονόμησεν οὕτω καὶ ἡ νέα πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς Παλαιστίνης, ἡ ἀπελθοῦσα μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον τοῦ 1914, ἐν τῷ πλαισίῳ δὲ τῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ἔταξεν ἑαυτῇ ἡ ἐντολοδόχος κυβέρνησις ὑπῆρξε καὶ ἡ διευθέτησις τῆς ἔριδος ταύτης χάριν τῆς εἰρήνης. Τὸ ἔγγραφο τοῦ ὑπάτου ἀρμοστοῦ Herbert Samuel τὸ ὁποῖον ἐστάλη πρὸς τὸν ἀποβιώσαντα Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Δαμιανὸν τῷ 1924³, παρὰ πᾶσαν ἄλλην ἔννοιάν του δὲν εἶν' ἄσχετον πρὸς τὰς τάσεις τῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλὰ διευθέτησις τῆς ἔριδος ταύτης, ἐφ' ὅσον δὲν εἶν' ἄσχετος πρὸς καθεστωτικά ζητήματα τῶν τε Προσκυνημάτων καὶ τῆς διακυβερνήσεως τῆς Ὀρθο-

1. Δοσιθέου, Προλεγόμενα σ. 42.

2. Bertram σ. 3.

1. Bertram σ. 1.

«Θεολογία» Τόμος ΙΣΤ'

δόξου Ἐκκλησίας δὲν εἶναι εὐκόλος ἀνευ ἀλλοιώσεως τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐπιβλαβῶν μεταβολῶν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδοξίας. Ὑπὸ ποίαν ἀρμοδιότητα καὶ ἔννοιαν πράγματι θὰ ἠδύνατο ἡ κυβερνήσις νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ζητήματος κατ' ἀρχήν; Τὸ Πατριαρχεῖον εἶν' Ἐκκλησία διοικουμένη σύμφωνα πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν μεγάλων οἰκουμενικῶν συνόδων, ὃ δ' ἀρχηγὸς αὐτῆς δὲν εἶν' ὑπάλληλος δημόσιος ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν πολιτικῶν τοιούτων. Ἄν τῷ 1875 ἐκυρώθη ὠρισμένος νόμος (Τεστοῦρ) ὑπὸ τῆς προκατόχου κυβερνήσεως, ὃ νόμος οὗτος εἶναι παγίωσις ἀγράφου κατιστατικῆς αἰώνων ὀλοκλήρων, τὸ ὅποιον οὔτε ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας ἀπομακρύνεται οὔτε ἔργον κυβερνητικῆς πρωτοβουλίας ὑπῆρξεν, ὡς ἐσχάτως ἀπεδείχθη'. Ἡ καθεστωτικὴ ἔννοια συνελπῶς τῆς ὅλης διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἰδιότης τῆς εἶναι λόγοι περιορίζοντες τὴν ἀρμοδιότητα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰ τῆς ἐπεμβάσεώς της. Βεβαίως ὄρος τῆς ἐντολῆς ὑπῆρξε καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ εὐρεθέντος καθεστῶτος, διὰ τὸν ὅποιον οὔτως ἢ ἄλλως ἐδεδεσμεύθη καὶ ἡ ἐντολοδόχος κυβερνήσις ἐκ τῆς ὑποσχέσεως, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ στρατηγὸς τῆς Allenby², ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς χαρακτῆρ τοῦ Πατριαρχείου ὡς δημιουργήμα ἱστορικοῦ δικαίου ἀποκτήσαντος λόγω τῆς αἰωνοβίου πράξεως παραγραφὴν ἀπαραβίαστον εἶναι ζήτημα, τὸ ὅποιον δὲν θὰ εἶχε δικαίωμα, κατ' ἡμᾶς, καὶ αὐτὴ ἡ συμφωνία κυβερνήσεως καὶ Πατριαρχείου νὰ θίξη οὔτως, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ μεταβολὴ εἰς τὰ τῆς κατοχῆς καὶ διοικήσεως μιᾶς προσκυνηματικῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἐπισύρῃ πολλὰς μελλοντικὰς μορφὰς ἀδικίας καὶ ἀνευλαβείας.

Δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον ἐξύγισε ταῦτα ἡ ἐντολοδόχος κυβερνήσις, ὁμολογοῦμεν ὅμως ὅτι ἦτο ὀρθοτάτη ἡ παρατήρησις τοῦ Πατριαρχου Δαμιανοῦ πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἀποικιῶν ἐλθόντα τότε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Παλαιστίνην «ἂν ἐθεωρεῖτο ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ διαμφισβητηθῇ ὁ κανονισμὸς τοῦ 1815 ὑπὸ λαϊκῆς ἀρχῆς, ἐφ' ὅσον ἡ διαμφισβήτησις ἔμελλε νὰ κλονίσῃ τὰ αἰωνόβια θεμέλια τοῦ Πατριαρχείου» διὰ τὴν ἀπόφασιν πρὸς διορισμὸν μικρᾶς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Α. Bertram, († 1937) ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε νὰ ἐξετάσῃ τὸ κατάλληλον τῶν ὀθωμανικῶν κανονισμῶν τοῦ 1875 ὑπὸ τὴν παροῦσαν μορφήν των καὶ ἐπιληφθῇ τῆς διευθετήσεως τῆς ἔριδος. Δὲν παραγνωρίζομεν

1. Bertram σ. 103.

2. Πρὸβλ. Διακήρυξιν Allenby μηνὸς Δεκεμβρίου 1917 ἐν ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως τῆς Παλαιστίνης.

τὴν δυσχέρειαν, ἣ ὁποία προувάλλετο πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος καὶ τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη ἡ κυβέρνησις πρὸ τοῦ καθεστωτικοῦ τούτου νόμου, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκομεν, ὅτι ἦτο βásiμος ἡ δικαιολογία, τὴν ὁποίαν πρὸυβαλεν αὐτῆ, ὅτι λαϊκὴ ἀρχή, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, συνέταξε τὸν νόμον τοῦτον, ἵνα καὶ αὐτὴ ἐπιζητήση παρόμοιόν τι. Διότι ἐπὶ τέλους τὸ οὐσιῶδες ἐνταῦθα εἶναι ποῖος εἶναι ἀρμόδιος νὰ νομοθετῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ παρατήρησις τῆς ἐσήμενεν, ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐσκέπτετο κατὰ τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ ἰσχύοντα καὶ ὅτι ἀπεφάσισε ν' ἀγνοήσῃ τὴν ὀρθόδοξον ἄποψιν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐζήτησε τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Πατριαρχείου ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν τῆς ἐπιτροπῆς, ὡς ἦτο εἰθισμένον, τυπικῶς δὲ μόνον ἀνήγγειλε τὰ τοῦ διορισμοῦ αὐτῆς καὶ τὸν σκοπὸν μετὰ τὸν διορισμὸν.

Μετὰ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον φοβηθέν, ὅτι θὰ ἐξεβιάζετο καὶ ὅτι ἀπεσκοπεῖτο μετατροπὴ τοῦ καθεστῶτος ἀπέκρουσε τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐπιτροπῆς καὶ διεμαρτυρήθη διὰ τὴν πρᾶξιν. Ἐντεῦθεν ὁ πρόεδρος αὐτῆς Βέροτραμ ἀνεγνωρισμένης περιωπῆς δικαστῆς βλέπων τὸ ἀδιέξοδον, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργεῖτο ἐνόμισεν, ὅτι θὰ εὐρίσκε συμβιβασμὸν προτείνων, «ὅτι θὰ ἦτο καλλίτερον ὁ Πατριάρχης ν' ἀναμείνῃ τὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ὑπεδεικνύοντο ἐν ἐκθέσει ὡς χρῆζοντα μεταρρυθμίσεως, ἵνα πεισθῇ, ὅτι δὲν ἐπιζητεῖται μεταλλαγὴ τοῦ καθεστῶτος». Οὕτω προῆλθεν εἰς φῶς ἡ περιφημὸς ἔκθεσις Βέροτραμ—Γιούγκ, ἡ ὁποία τόσον ἐτάραξε καὶ ταράττει ἀκόμη τὰ πνεύματα.

Ἡ ἔκθεσις αὕτη, δύναται μὲν νὰ θεωρεῖται κυβερνητικῆς ἐνεργείας πρὸς λύσιν τῆς ἔριδος μεταξὺ ποιμνίου καὶ ποιμαινούσης Ἐκκλησίας, ἀλλ' οὐδείς ἀμερόληπτος θ' ἀρνηθῇ, ὅτι εἶναι συνέχεια τῶν ἀποπειρῶν πρὸς διαμφισβήτησιν τοῦ χαρακτῆρος τῆς διοικήσεως τὰ Προσκυνηματα Ἐκκλησίας. Δύναται μάλιστα νὰ λεχθῇ, ὅτι αὕτη ἔθεσε τὸ ζήτημα τοῦτο ὠμότατα καὶ ὅτι ἡσχολήθη περὶ ζητήματα ὑπερβάντα τὴν ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν καθώρισεν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ὑπάτου ἀρμοστοῦ. Ἴσως θ' ἀντιπαρατηρηθῇ, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρθῇ ἡ συνέπεια τῶν ἀποπειρῶν, ἡ ἔρις, χωρὶς νὰ λυθῇ ἡ αἰτία ἡ προκαλοῦσα αὐτήν. Νομίζομεν παρὰ ταῦτα, ὅτι ὅση δὴποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀτομικὴ χροιά τῆς δὲν ἦτο ὀρθὸν ν' ἀσχοληθῇ περὶ ζητήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν τῆς ἀρμοδιότητος κυβερνητικῆς διευθετήσεως τυπικῆς, ἀλλ' ἐθνικιστικῆς ἀντιορητικῆς ἔργον.

Δυστυχῶς ἡ ἔκθεσις ἀντὶ νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τῆς θέσεως ποιμνίου καὶ ποιμαινούσης Ἐκκλησίας καὶ ἐπιζητήσῃ λύ-

σιν νομίζει, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ χαρακτῆρος καὶ συνεπῶς ἡ ἰδιότης, ὑπὸ τὴν ὁποίαν κατέχει τὸ Πατριαρχεῖον τὰ Προσκυνήματα εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ ὀδηγήσῃ εἰς λύσιν χωρὶς μεταβολὰς οὐσιώδεις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀμέσως καταδεικνύει ὑποπτον τὴν προᾶξιν δὲν δικαιοὶ δὲ τὰς ὑποσχέσεις τὰς δοθείσας εἰς τὸν Πατριάρχην Δαμιανόν.

Δὲν εὐρίσκομεν ἄστοχον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα, ἐν συνόψει τὰ τῆς ἐρεύνης τῆς ἐκθέσεως, ἵνα καταδειχθῇ, ὅ,τι ἀνωτέρω εἶπομεν, γίνωσι δ' ἀντιληπτὰ τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐξάγει ὁ Βέρτραμ ἐκ τῆς ἐρεύνης του. «Ὅπισθεν τῶν διενέξεων, λέγει, μεταξὺ Πατριαρχείου καὶ ἐπιτοπίου κοινότητος ὑπάρχει τὸ ζήτημα: ποῖος ὁ ἱστορικός χαρακτῆρ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων»; Οἱ Ἕλληνες, προσθέτει, ὑποστηρίζουν, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον ἦτο καὶ εἶναι ἑλληνικὸν ὁλοκληρωτικῶς· διότι ὄχι μόνον τὰ μέλη του ἦσαν καὶ εἶναι οὐσιωδῶς ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ ὄλαι αἱ θυσίαι, δαπάναι καὶ ἀγῶνες, ὅπως καὶ ἡ γλῶσσα ἦσαν τοιαῦτα. Αὐτὴ ἡ ἐγχώριος κοινότης ἐθεωρήθη ἑλληνικὴ καὶ διεσώθη ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὡς τοιαύτη καὶ συνεκρατήθη. Οἱ συνήγοροι τῆς ἐπιτοπίου κοινότητος ῥῶσοι Πανσλαυισταί, τοῦναντίον ἰσχυρίζονται, ὅτι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς μὲν ἐποχῆς τὸ Πατριαρχεῖον περιεῖχεν ἀραβικὸν στοιχεῖον, ἀπὸ δὲ τῆς κατακτίσεως τῶν Ἀράβων (637—1453) τοῦτο φέρει καθαρῶς ἀραβικὸν χαρακτῆρα. Ἀραβες Πατριάρχαι καὶ ἀραβικὸς κληρὸς ἐπεκράτουν ἕκτοτε μέχρι τοῦ 16 αἰῶνος, ὁπότε ἀνεφάνησαν οἱ Ἕλληνες πάλιν φύλακες τῶν Προσκυνημάτων. Ἄλλ' ἀμφότεροι οἱ συζητηταὶ ἐπιφέρει, παρουσιάζονται μᾶλλον θιασῶται τοῦ ζητήματος τῶν ἡ ἀμερόληπτοι ἐρευνηταί. Ἄς ἀρκεσθῶμεν, λέγει, μόνον εἰς τὰ τῆς καταγωγῆς τῶν Πατριαρχῶν, τῆς καρδίας τοῦ ὅλου ζητήματος· διότι ἂν ὑπῆρχον Πατριάρχαι. Τοιοῦτοι ἢ τοιοῦτοι ὑπῆρχον καὶ μέλη τοιαύτης καταγωγῆς. «Ἀναμφιβόλως ὄλαι αἱ περιπτώσεις, τὰς ὁποίας παρουσιάζουν οἱ Ἕλληνες ἐπιδεικνύοντες σειρὰν ἑλληνικῶν χειρογράφων, ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας, ἑλληνικῶν ἐργῶν, ἑλληνικῆς ὑμνολογίας ὅπως καὶ συμμετοχῆς εἰς τὰς μεγάλας συνόδους τῆς Κων)πόλεως εἶναι συναφεῖς μὲ τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν Πατριαρχῶν ἐλαμβάνετο ἐκ τοπικῶν πηγῶν. Τὸ γεγονός, ὅτι ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων παρευρίσκοντο εἰς τὰς συνόδους ταύτας δὲν ἀποδεικνύει, ὅτι ἦσαν βυζαντινῆς καταγωγῆς, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι ἐξεμάνθανον τὴν ἑλληνικὴν τῶσον, ὅσον νὰ δύνανται νὰ ὑπογράψωσι καὶ παρακολουθῶσι τὰς συζητήσεις». Ἡ ἐπιτόπιος ὁμος προέλευσις ἐνδεικνύει καταγωγὴν μᾶλλον Ἀράβων καὶ τοῦτο νομίζει,

ὅτι πιστοποιεῖ τὸ γεγονός, ὅτι νεώτεροί τινες συγγραφεῖς Ἕλληνες τὸ καλλίτερον ὄπλοστάσιον, ὡς λέγει, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀντλοῦν οἱ ἀντίπαλοί των ἀπεδέχθησαν τὴν ὑπαρξίν ἀράβων Πατριαρχῶν, ἡ δὲ κατεσταλαγμένη παράδοσις τῆς Ἀδελφότητος οὕτω δὲν ἠρηγήθη τοῦτο. Κατάλοιπον μάλιστα ὑπάρχει τὴν ἐποχὴν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κων)πόλεως μέχρι τῆς κατακτήσεως τῶν Τούρκων (1417). Ἄλλ' ἐπειδὴ διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰορδάνου ἀποδεικνύεται, ὅτι ὑπῆρξαν καὶ Ἕλληνες τοιοῦτοι κατὰ τὴν ἀραβικὴν ἐποχὴν διὰ ταῦτα καὶ ἡ θεωρία τῶν Πανσλαβιστῶν περὶ δλοκληρωτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πατριαρχείου πρέπει νὰ γίνῃ μετ' ἐπιφυλάξεως δεκτὴ. Τί ὑπῆρχον λοιπὸν ἐνταῦθα;

Ὁ Βέργραμ ὁμολογεῖ, ὅτι μερικῶς μόνον γνωρίζει τὸ ζήτημα, ἀλλὰ νομίζει, ὅτι συμπράττει δοκιμαστικῶς εἰς τὴν ὀρθὴν λύσιν τοῦ ἐξετάζον αὐτὸ οὕτω:

Κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν μέχρι τοῦ 637 ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν μερῶν τούτων εἶχε τόσον διαδοθῆ, ὥστε ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς τινος δὲν ἦτο καὶ ἡ δέουσα ἔνδειξις τῆς φυλῆς του. Ὅτε ὅμως αἱ χῶραι αὗται ἀπεκόπησαν τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὑπεδουλώθησαν, οἱ δὲ μοναχοὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ὑπεβάλλοντο εἰς συνεχεῖς διωγμοὺς καὶ στερήσεις πόθεν ἐλαμβάνοντο τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων; Ἐκ τοῦ ἔξω ἑλληνικοῦ κόσμου ἢ ἐκ τοπικῶν πηγῶν; Ἰν' ἀπαντήσῃ οὗτος προσάγει τρία ἔργα εἰς παράστασιν τῆς εἰκόνας ἡ ὁποία ἐκράτησεν ἐν Παλαιστίνῃ καθόλου. Πρῶτον τὸ ὁδοιπορικὸν τῆς Αἰθερίας (387 μ. Χ.), ἐνθα λέγεται: «Εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην μέρος τοῦ λαοῦ γνωρίζει ἑλληνικὰ καὶ συριακὰ, ἄλλο μέρος μόνον ἑλληνικὰ καὶ τρίτον μόνον συριακὰ (ἀραβικὰ).» Τί ἀποδεικνύει κατ' αὐτὸν τοῦτο: «ὅτι κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἡ ἑλληνικὴ ἦτο ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μεμορφωμένων ἐντοπίων, ἐν ᾧ ὁ ὄχλος περιεῖχεν ἰσχυρὸν ἀραβικὸν στοιχεῖον. Ἐννέα περίπου αἰῶνας μετὰ τὴν Αἰθериάν ὅμως ἔχομεν δευτέρον παρομοίαν εἰκόνα εἰς τὴν ἱστορίαν Ἱεροσολύμων Ἰακώβου τοῦ Vitry (1240 μ. Χ.). «Υπάρχουσιν ἄλλοι ἄνθρωποι ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, λέγεται αὐτόθι οἱ ὁποῖοι καλοῦνται Συριάνοι. Οἱ Συριάνοι... ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ χρῶνται τῇ τῶν Σαρακηνῶν γλώσσῃ, γραμμασι δὲ καὶ γραφῇ σαρακηνῇ χρῶνται ἐν συμβολαίσις καὶ ἐμπορικαῖς ἐργασίαις καὶ ἐν παντὶ ἔργῳ ἐξαιρουμένων τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ ἄλλων πνευματικῶν πράξεων, ἐν αἷς χρῶνται γραμμασιν ἑλληνικοῖς. Διὰ τοῦτο οἱ λαϊκοὶ αὐτῶν οἱ γινώσκοντες μόνον τὴν τῶν Σαρακηνῶν γλῶσσαν ταῦτα δὲν ἐννοοῦσιν, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες τῇ αὐτῇ γλώσσῃ καὶ ἐν τῇ κοινῇ

ὀμιλία καὶ ἐν τῇ γραφῇ χρώμενοι ἐννοοῦσι τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ λογίᾳ γλώσσῃ, ἣτις εἶναι ἢ αὐτή». Τί ἀποδεικνύει προσθέτει ἢ εἰκὼν αὐτή; Ὅτι ὑπῆρχεν ἀκόμη ἰσχυρὸν ἀραβικὸν στοιχεῖον σωζόμενον ἐκ τῆς ἀρχαιότητος. Ἐντεῦθεν ὑποκειμένου, ὅτι ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς ὁ ἑξαραβισμὸς τοῦ λαοῦ ὑπῆρξε πλήρης, ἀπαγορευθείσης τῆς ἐλληνικῆς ἐν τοῖς σχολείοις καὶ τῇ ὀμίλᾳ, νομίζει ὅτι ἢ ἀνεπτυγμένη μερὶς τούτου διεισέθη τὴν ἐλληνικὴν, ἐν ᾗ ὁ λαὸς ὀμιλεῖ ἀραβικά. Ἄς λάβωμεν, λέγει, τὸ τρίτον χειρόγραφον τυπικὸν τῶν Σπουδαίων μοναχῶν τὸ ὁποῖον ἐγράφη τὸν ΙΑ—ΙΒ αἰῶνα (1122 μ.Χ.) καὶ τὴν εἰκόνα τὴν ὁποῖαν δύναται τις ν' ἀναπαραστήσῃ ἐξ αὐτοῦ, ἐκτιμήσωμεν δὲ ὅτι ἔχει παραιτεθειμένην μετάφρασιν τῆς ἐμπνευσμένης εὐχῆς Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου «εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος...» (τοῦ Πάσχα), ἐπιγραφὰς τινὰς ἀραβικὰς Πέτρου τοῦ Ἱερέως τῆς Σιών καὶ Θεοδώρου διακόνου ἐκ Κάρακ ἰδόντος αὐτὸ καὶ ἀντιγράψαντος καὶ ἰδίᾳ τυπικὴν διάταξιν περὶ τῆς θέσεως τῶν χορῶν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἀραβιστί, ἀναμφιβόλως συνάγομεν τότε πρῶτον: ὅτι ἢ ἐπίσημος ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα τοῦ Πατριαρχείου—Ἀδελφότητος ἐξηκολούθησε πάντοτε οὕσα ἢ ἐλληνικὴ καὶ ὅτι τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐγνώριζον καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῆς Ἀδελφότητος, οἱ ὁποῖοι φυσικῶς ὀμίλουν τὴν ἀραβικὴν, δεύτερον, ὅτι ὑπῆρχον καὶ μέλη αὐτῆς τὰ ὁποῖα ὀμίλουν τὴν ἀραβικὴν μόνον, ὥστε ὑπῆρξεν ἀνάγκη νὰ εἰσαχθῇ τυπικὴ διάταξις ὡς ἢ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα.

Ἐπῆρχεν ἄρα κατ' αὐτὸν ἀραβικὸν στοιχεῖον ἐν τῷ Πατριαρχείῳ, τὸ ὁποῖον ὑπερεῖχε πάντως ἂν ληφθῇ ἢ μακροτάτη καὶ προτέρα του ὑπαρξίς. Τοῦτο ἄλλως ἐνδείκνυται, προσθέτει, καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως πολλῶν ἀραβικῶν χειρογράφων, τὰ ὁποῖα σώζονται ἐν τῇ Πατριαρχικῇ βιβλιοθήκῃ νῦν καὶ τοῦτο πιστοποιεῖται τέλος ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι κατὰ τὸ διάμεσον διάστημα ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῶν Τούρκων οἱ Πατριάρχαι εἶναι ἀραβες, ὅπως αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ὁμολογοῦν.

Ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς τοῦναντίον ἢ συγκρότησις τοῦ Πατριαρχείου ὁμολογεῖται οὐσιωδῶς ἐλληνικὴ, εἰ καὶ θέλεται καὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπαρξίς ἀράβων Πατριαρχῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, λέγεται, ἀναγνωρίζεται πρωτοβουλία καὶ καθοδήγησις ἐλληνικὴ πρὸς σωτηρίαν τῶν Προσκυνημάτων, ὅπως ὑπάρχει μορφή καὶ ἀτμόσφαιρα γνησίως ἐλληνικὴ. Ἀναγνωρίζεται ὁμοίως αὐτοθυσίαι καὶ πληθὺς δωρεῶν ὑπὲρ αὐτῶν, δὲν ὑπάρχει δὲ λόγος μομφῆς, ὅτι δὲν ἔσωσαν οἱ

Ἑλληνορθόδοξοι τὰ Προσκυνήματα. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνουν, κατ' αὐτόν, ὅτι εἶναι μόνον οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι παρέσχον μερίδιον εἰς πρόσωπα καὶ ἐνεργείας ὑπὲρ αὐτῶν. Ὅπως δὲν εἶναι μόνον τὸ ἑλληνικὸν γένος τὸ ὅποιον συνέτρεξεν εἰς θυσίας καὶ ἀγῶνας καὶ δαπάνας, ἀλλὰ καὶ τὸ ρωσικὸν ἄνευ τῆς διπλωματικῆς προστασίας τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο ἀμφίβολος ἢ προστασία τῶν Προσκυνημάτων ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου ἀπόψεως, οὕτω δὲν εἶναι μόνον οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι συνεκρότησαν διώκησαν καὶ διεφύλαξαν τὰ Προσκυνήματα.

Ἐὰν κατὰ ταῦτα ἤθελεν ἐρωτήσῃ τις τὸν Βέρτραμ: Τί ὑπῆρξεν ἐν ταῦθα ἱστορικῶς πραγματικόν; οὗτος θ' ἀπήντα αὐτῷ: διαρκῆς μὲν ἀτμόσφαιρα ἑλληνική, μορφὴ δὲ μικτὴ μεθ' ὑπεροχῆς τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ στοιχείου κατὰ τὰς περιστάσεις. Τί ἐξάγεται ὅθεν ἐκ τούτου: ὅτι ὁ χαρακτὴρ τοῦ Πατριαρχείου δὲν εἶν' ἑλληνορθόδοξος, ἢ ὡς σήμερον θέλεται κατ' ἄλλην ἔκφρασιν ἑλληνικός, ἢ δ' ἔννοια τοῦ ρωμαϊκοῦ ἢ τοῦ ροῦμ μιλῆτ θὰ ἤρμοζε μᾶλλον πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὀρθοδόξου, ἐφ' ὅσον τὰ Προσκυνήματα ἄλλως ἀνῆκον εἰς ὅλον τὸν Χριστιανισμόν, τὸν κατ' ἀρχὴν τοιοῦτου θρησκευματος πρὸ τοῦ σχίσματος.

Φυσικά, ἵνα φθάσῃ τις εἰς ἀποδοχὴν ἀπλῆς ἀτμοσφαιρας μόνον κρατησάσης ἐν ταῦθα ἔδει ν' ἀρνηθῆ καὶ συνειδησῖν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον καὶ συνετήρουν αὐτὰ καὶ εἰδικὸν σκοπόν, διὰ τὸν ὅποιον κατέβαλλον τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς δαπάνας των. Δυστυχῶς ὁ Βέρτραμ δὲν ἀπειράπη καὶ ἀπὸ τῆς ἀκρότητος ταύτης γοητευθεὶς πιθανῶς ἀπὸ παρομοίας γνώμης, τὴν ὁποίαν τελευταῖον ἐκπροσωπεῖ κάποιος Kidd' περὶ τῶν Ρωμαίων τοῦ Βυζαντίου, ὡς σχόντων τὴν ἀφηρημένην συναίσθησιν τῆς αἰωνίας Ρώμης, οὐδ' ἐξετίμησε τὴν πραγματικὴν ἐξ ἀνθρώπων συγκρότησιν τοῦ Βυζαντίου ἢ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κανονολογικὴν νοσητροπίαν τῆς Ἐκκλησίας του. Ἐπόμενος μάλιστα τῇ λογικῇ ταύτῃ καταλήγει νὰ ἄρῃ καὶ τὴν ιδιότητα, ὑπὸ τὴν ὁποίαν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ταύτης κατεῖχον τὰ Προσκυνήματα καὶ ἀποδεχθῆ συνεταιρικὴν καὶ κηδεμονικὴν τοιαύτην.

Ὁ μελετῶν τὰς σκέψεις του βεβαίως καὶ ὑποθέτων, ὅτι σκοπὸς αὐτῶν ἦτο ἡ ἐξεύρεσις συμβιβαστικῆς λύσεως μίᾳς ἐριδος μεταξὺ ποιμνίου καὶ Ἐκκλησίας θ' ἀπορήσῃ διὰ τὸ κατάντημα τοῦτο. Διότι ἀντὶ τοῦτο νὰ καταστῆ τὸ ἔδαφος τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς προσλήψεως τῶν ἐπιτοπίων καὶ ἀποδοχῆς τῶν αἰτημάτων του, δημιουργεῖ μείζονας διενέξεις

1. B. J. Kidd. d. d. The Roman Papacy. ἐν Church Times 1936 (4 Δεκεμ.) σ. 654.

μεταξύ όλων τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἀνατροπῆν ὅλης τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος ἐν τῇ μελλούσῃ συγκροτήσει τῆς Ἀδελφότητος—Πατριαρχείου. Οἱ Ἑλληνορθόδοξοι δὲν ἠρνήθησάν ποτε οὔτε τὴν ὑπαρξίν μελῶν τοιοῦτων ἐν τῇ συγκροτήσει τοῦ Πατριαρχείου, οὔτε τὴν πρόσληψίν των ἐφ' ὅσον ταῦτα θὰ συνεμορφούντο πρὸς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Ἀδελφότητος. Ἰνα ὁμως χωρήσῃ τις πρῶτον μέχρι συνεταιρικῆς διοικήσεως καὶ κατοχῆς καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τῆς γνώμης, ὅτι οἱ φύλακες τῶν Προσκυνημάτων ὑπῆρχον ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῶν ἐμπεισιτευμένων τὴν φύλαξίν των, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ «trustees», ὡς προχωρῶν συμπεραίνει ὁ Βέρτραμ, πρέπει καὶ τὴν ἔννοιον τοῦ Πατριαρχείου Ἀδελφότητος ν' ἀγνοήσῃ καὶ ἀποδεχθῆ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς εὐεργετικὸν ἀπλῶς σωματεῖον καὶ τοὺς φύλακας ὡς θεματοφυλακὴν νὰ παραδεχθῆ φρουροῦσαν ὄρισμένα οὐχὶ ἐκκλησιαστικῆς φύσεως συμφέροντα. Εἶναι τόσον παράδοξον τὸ συμπέρασμα τοῦτο καὶ ἀνατροπικὸν τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατριαρχείου, ὅσον εἶν' ἐκπληκτικὴ ἡ ἀποδοχὴ ἑλληνικῆς ἀτμοσφαιρας μόνον κρατησάσης ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἐνταῦθα κατὰ παραγνώρισιν καὶ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ φύλακες τῶν Προσκυνημάτων ἦσαν ἄνθρωποι ἔχοντες ὄρισμένα συναισθήματα, ὡς πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ μετὰ παραγνώρισιν χαρακτηῆρος, τὸν ὁποῖον διεθνῆς ἀγνώρισις ἀπεκρυστάλλωσεν εἰς τὴν ἔκφρασιν «droits des Grecs», ἰδίᾳ δὲ παρὰ τὴν κοινωνικῶς ἰσχύουσαν γνώμην, ὅτι ἡ ἀτμοσφαῖρα αὕτη ἔφερε τὰ γνωρίσματα ὄρισμένων παραδόσεων καὶ ἐθίμων ἐνδεικνυόντων ἐθνικὴν χροιάν. Κατ' ἀρχὴν βέβαια, ἂν δεχθῆ τις ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον, οἷον ὑπάρχει σήμερον ὡς Ἀδελφότης συγκεροτημένον, δὲν εἶν' Ἐκκλησία, ἀλλὰ σωματεῖον, ὅπως ρητῶς ἀποκαλεῖ τοῦτο ὁ Βέρτραμ, θὰ ἐννοήσῃ διατὶ ἡ Κυβέρνησις ἐπιζητεῖ νὰ νομοθετῆ ἐν ταῖς ὑποθέσεσί του καὶ καταπατῆ τὸ αὐτοκυβέρνητον αὐτοῦ. Διότι οὕτω φυσικὰ θὰ συμβιβασθῆ καὶ τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἀνέλαβεν ὡς ἐντολοδόχος κυβέρνησις, ἂν δύναται νὰ ὀνομασθῆ τοῦτο συμβιβασμὸς καὶ ἡ ἔκθεσις τὰς ὑποσχέσεις, ὅτι δὲν ἄλλοιοῖ τὸν χαρακτηῆρα τοῦ Πατριαρχείου διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ καθεστωτικοῦ αὐτοῦ νόμου ὡς δῆθεν ἐρμηνεύουσα τὸ πραγματικῶς ἰσχύσαν ἱστορικὸν δίκαιον ὀρθῶς.

Ἄλλ' εἶναι παράδοξον νὰ διαπιστοῖ τις ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀποδοχὴν τῶν Προσκυνημάτων ὡς ὀρθῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διοικήσιν ὑπὸ σωματείου καὶ ὄχι Ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ ἔτι μᾶλλον λυπηρὸν ὅτι ἡ ἔκθεσις αὕτη τοῦ Βέρτραμ υἰοθετεῖται ὑπὸ κυβερνήσεως διακρινομένης διὰ τὴν δικαιοφροσύνην της καὶ δὲν κρίνεται ὡς ἀτομικὸν

ἔργον ἱστορικὸν ὁποῖον ἦτο καὶ τὸ ἔργον τοῦ Φαλμεράιερ περι τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Ἐνδεχομένη ἐφαρμογὴ τῶν συμπερασμάτων της μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι συμφέρουσα καὶ δικαία καὶ δι' αὐτὴν ἀκόμη καὶ ἀντὶ νὰ διευθετήσῃ τὴν ἔριδα καὶ κανονίσῃ τὴν θέσιν ἐκάστου τῶν στοιχείων τοῦ Πατριαρχείου θὰ προκαλέσῃ τοιαύτην ἀνατροπὴν ὥστε αἱ τάσεις τῶν τε Λατίνων καὶ Πανσλαβιστῶν θὰ θεωρηθῶσι παρὰ προσδοκίαν στεφθεῖσαι ὑπὸ ἐπιτυχίας, τὴν ὁποίαν οὐδὲ κἀν ὠνειρεῦθησαν, θὰ ἀποδειχθῇ δι' ὅτι ἀντὶ νὰ ἐπισκευασθῇ, ὅτι ἐνομίσθη ἐκ κληρονομίας ὡς χρῆζον διορθώσεως κατασκευάσθη νέον ὅλως διάφορον τοῦ ἀρχαίου καὶ πραγματικοῦ.

Νομίζομεν διὰ ταῦτα καθῆκον ἡμῶν νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν τινα εἰς τὸ ζήτημα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἀναπαραστήσωμεν πῶς τὴν πραγματικὴν εἰκόνα, ἡ ὁποία ἐκράτησαν ἐνταῦθα διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀλλὰ κρίνομεν ὀρθὸν ν' ἀπορρίψωμεν πρῶτον τὴν ἀρχὴν ἡ ὁποία νομίζεται, ὅτι λύει τὸ ζήτημα τῆς ἱστορικῆς συγκροτήσεως τοῦ Πατριαρχείου. Οἰαδήποτε καὶ ἂν ἐκράτησεν φυλετικῶς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ εἰκὼν μετὰ τὴν ἀραβικὴν κατάκτησιν ὠρισμένως δὲν εἶν' αὕτη ἡ ὁποία ἐξήρτησεν ἡ ἡδύνατο νὰ ἐξαρθῆσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Πατριαρχείου. Διότι τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων ὑπῆρξε μὲν Ἐκκλησία διοικοῦσα λαόν, ἀλλὰ κατὰ δευτέρον λόγον καὶ μόνον διότι δὲν ἦτο συμφώνως πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ νόμιμα δυνατὴ ὑπαρξίς ἐπισκοπῆς τοῦ λαοῦ χωριστῆς ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς τῶν Προσκυνημάτων. Ὁ Πατριάρχης ἐνταῦθα τοῦναντίον ἦτο καὶ εἶναι πρωτίστως Πατριάρχης τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ εἶτα ἐπίσκοπος τοῦ λαοῦ. Τὸ ἔργον καὶ ὁ πρῶτος προσορισμὸς τοῦ Πατριαρχείου ὑπῆρξεν ἡ φύλαξις τῶν Προσκυνημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἀνυψώθη πράγματι εἰς τοιοῦτο, ἡ δὲ φύλαξις αὕτη ἠσκεῖτο ἐν ὀνόματι ὠρισμένου κράτους ἔχοντος τὰ δικαιώματα καὶ μεριμνῶντος. Ἐπομένως οἱ Πατριάρχαι ἐξηρτῶντο κυρίως ἀπὸ τὸ κράτος τοῦτο καὶ ἡδύναντο νὰ στέλλωνται ἐνταῦθα ἡ ἀποδεικνύονται ἀνεξαρτήτως τῆς καταστάσεως τῆς χώρας, ὅπως καὶ οἱ μοναχοὶ αὐτοῦ ἠῴξανον ἢ ἡλαττοῦντο ἀναλόγως τῶν σχέσεων μεταξὺ κρατούντων καὶ ἀσκούντων τὰ δικαιώματα. Ἡ κρατήσασα εἰκὼν ἐν τῇ χώρᾳ δύναται μόνον νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως πληθῶς προσώπων τοιούτων ἢ τοιούτων καὶ ὑποβοηθήσῃ μόνον εἰς τὴν κατανόησιν ἂν ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα Πατριάρχης ὑπῆρξεν ἑλληνορθόδοξος βυζαντινὸς ἢ ἐπιτόπιος.

Χωρὶς ν' ἀποσπῶμεν τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν οἱ ἀντιλέγοντες

κρίνομεν δεύτερον ὅτι εἶναι ὀρθότερον μεθοδικῶς νὰ ἐμμείνωμεν ὅπως ἐδέχθη ἡ φυλὴ καὶ προέλευσις ἐκάστου εἶτα δ' αἱ πεποιθήσεις αὐτῶν, ἵνα δοθῇ καὶ χρωματισμὸς εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Πατριαρχείου. Ἐπειδὴ δ' εἶναι ἱστορικὸν γεγονός, ὅτι ὁ ἔξαραβισμὸς τοῦ λαοῦ συνετελέσθη ὀριστικῶς τὸν 8ον-9ον αἰῶνα, ἐπομένως ἡ γλῶσσα ἐνδεικνύει καλῶς τὴν ζωὴν καὶ φυλὴν τότε διὰ τοῦτο καὶ ἡ γνησιότης τῆς ἀτμοσφαιρας θ' ἀποδείξη ἂν πράγματι μόνον τοιαύτη ἐκράτησεν ἢ καὶ μορφή. Οὕτω μορφὴ καὶ ἀτμόσφαιρα ὑπὸ συναίσθησιν τοῦ σκοποῦ διὰ τὸν ὁποῖον ὑπῆρχον καὶ συνείδησιν θὰ δείξη τὴν ἱστορικῶς κρατήσασαν συγκρότησιν τοῦ Πατριαρχείου.

Προλαμβάνομεν μόνον νὰ δηλώσωμεν ὅτι, ἀρχόμεθα τῆς ἐρεῦνης ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἔξῃς· τὸ μὲν διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης κρατεῖ ὥρισμένη ὁπωσδήποτε εἰρηνικὴ κατάστασις, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν παράθεσιν πραγματικῶν ἐνδείξεων, τὸ δὲ διότι ἔκτοτε συναντῶνται καὶ ξένων μαρτυρίαι πιστοποιοῦσαι ὁποῖον στοιχεῖον ἐκράτει. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶν' ἐντὸς τῆς διαμφισβητουμένης περιόδου καὶ ἀρκετῆ, ὥστε νὰ χαρακτηρίσῃ τὰς σκέψεις αἱ ὁποῖαι διεῖπον ἐνταῦθα περὶ τε προσώπων καὶ πραγμάτων, διὰ τοῦτο θὰ ἀποβῇ εὐκόλον νὰ κρίνη τις καὶ περὶ τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία ἐκράτησε κατὰ τὴν ἀνώμαλον περιόδον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ μέχρι τοῦ 8ου—9ου αἰῶνος.

Παραλλήλως πρὸς τὰ τῆς συγκροτήσεως τοῦ Πατριαρχείου—Ἀδελφότητος παρακολουθοῦμεν τὴν ιδιότητα, ὑπὸ τὴν ὁποῖαν οἱ Πατριάρχαι ὑπῆρχον ἐνταῦθα, διότι δὲν εἶναι μόνον ἡ ὑπορξίς, ἀλλὰ καὶ ἡ ιδιότης, ὡς ἐπιστεύετο καὶ ἀναγνωρίζετο διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐκείνη ἡ ὁποία κρίνει τὸν χαρακτῆρα. Ἐντεῦθεν τὴν ἐποχὴν ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἔξῃς μόνον οὕτω ἐρευνῶμεν. Δὲν παραλείπομεν φυσικὰ νὰ σχετίσωμεν τὴν ἐρευναν καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν βυζαντινὴν κατάστασιν, ἵνα, δειχθῇ ἡ ὁμοιομορφία δι' ὅλων τῶν αἰώνων. Οὕτω δὲ δὲν θ' ἀφήσωμεν οὕτε τὴν ἐκκλησιαστικὴν πλευρὰν οὕτε τὴν νομικὴν, ὅση ἡμῖν δύναμις, ἵνα ὀλοκληρώσωμεν τὴν εἰκόνα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατριαρχείου καὶ καταλήξωμεν εἰς ὥρισμένα συμπεράσματα.

Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸ ζήτημα τῶν παραπομπῶν, ἐπειδὴ ἐρρίφθη καὶ ὑπαινιγμὸς, ὅτι ἐν ταῖς ἐρεῦναις ταύταις ὑστερεῖ ἡ ἐπιτόπιος κοινότης, θὰ προσπαθῶμεν, ὅπου εἶναι δυνατόν καὶ εὐρίσκομεν τὰ γεγονότα καταχωρημένα ἢ τὰ ἔγγραφα ἐν ἐκδεδομένοις κειμένοις, νὰ παραθέτωμεν αὐτὰς κατ' αὐτὰ ὡς οὕτως:

1. Ἀρχιεπ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ἱεροσόλημα 1910 (ἀπλῶς Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων σ.)
 2. Ἀρχιμ. Καλλίστου Μηλιαροῦ, Οἱ ἅγιοι Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν δίκαια τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους. Ἱεροσολήμων 1928. τόμ. 2 (ἀπλῶς Καλλίστου, σ.)
 3. Μ. Κ. Καραπιπέρη, Ἰσχυρισμοὶ τῶν Λατίνων περὶ νέου δικαίου καὶ τὸ δίκαιον τῶν Ἑλλήνων. Ἱεροσόλημα 1924. (ἀπλῶς Καραπιπέρη, σ.)
 4. Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Περί τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων Βουκουρεστίων 1715. (ἀπλῶς Δοσιθέου, σ.)
 5. Α. Π. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης. Πετρούπολις 1891.
 6. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν ἱερῶν κανόνων. Ἀθήναι 1852. (ἀπλῶς Ράλλη καὶ Ποτλῆ, σ.)
 7. Ἰωάννου Φωκυλίδου, Ἡ ἱερὰ Λαύρα Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου. Ἀλεξάνδρεια 1927. (ἀπλῶς Φωκυλίδου, σ.)
 8. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur. München 1884. (ἀπλῶς Krumbacher, σ.)
 9. Γερασίμου Μαζαράκη, Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἀλεξάνδρεια 1932. (ἀπλῶς Μαζαράκη, σ.)
 10. Νικοδήμου Μίλας, Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον Ἀθήναι (ἀπλῶς Μίλας, σ.)
 11. Η. Α. Μιεδνίκωφ, Ἡ Παλαιστίνη ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτῆσεως μέχρι τῶν Σταυροφόρων κατὰ τὰς ἀραβικὰς πηγὰς Πετρούπολις 1897—1903 ρωσιστί. (ἀπλῶς ΗΑΜ. σ.)
 12. Palestine Pilgrim's Text Society. (ἀπλῶς P.P.T.S. σ.)
 13. Heinbach, Basilicorum libri LX. Lipsiae 1833 (ἀπλῶς Βασιλικῶν βιβλ. τίτλ. § § σ.)
 14. Τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων ἔκδοσις Βόννης (ἀπλῶς τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως).
- Αἱ λοιπαὶ παραπομπαὶ ὡς συνήθως.

Μ. Κ. ΚΑΡΑΠΙΠΕΡΗΣ